

А.Г.Міхалевіч, Н.Р.Мордас (Беларусь, Беларускі дзяржаўны педагогічны ўніверсітэт)

Фразеалагізмы біблейскага паходжання ў беларускай мове

Біблія – гэта не толькі Свяшчэннае пісанне, ідэйны сцяг хрысціянства і неўміручы набор жыццёванаабходных ісцін, але і гістарычны летапіс, выдатнейшы помнік сусветнай літаратуры, які з’яўляецца адной з крыніц фразеалагізмаў сучаснай беларускай літаратурнай мовы. Устойлівых спалучэнняў, афарызмаў з “кнігі кніг” у нашай мове вядома больш за сотню. Шмат якія з іх пашыраны таксама і ў іншых мовах хрысціянізаваных народаў. Гэты факт тлумачыцца тым, што Біблія выражае самае асноўнае, галоўнае з працяглага гістарычнага вопыту ўсяго чалавецтва.

Біблейская фразеалогія – гэта сукупнасць выразаў, якія паходзяць з Бібліі, Свяшчэннага Пісання; былі створаны ў розны час, у розных мясцінах, рознымі аўтарамі і з рознымі мэтамі. Біблейская фразеалогія складаецца з устойлівых, узнаўляльных спалучэнняў слоў, надзеленых часцей за ўсё экспрэсіўнасцю, эмацыянальна-ацэначнай характарыстыкай, у большасці выпадкаў яны маюць пераносныя значэнні (матафарычныя, сімвалічныя, алегарычныя, абагульнена-вобразныя).

Па структуры іх можна падзяліць на дзве групы:

- 1) звароты, якія суадносяцца са словазлучэннямі: **блудны сын, краевугольны камень, манна нябесная, соль зямлі** і інш.;
- 2) звороты-сказы, якія, як і прымаўкі з афарызмамі, выражаюць рознастайныя парады, пабуджэнні, перасцярогу, забарону, пажаданні і г.д.: **закопчаць свой талент у зямлю, няма прарока ў сваёй айчыне, не хлебам адзіным жыве чалавек** і інш.

У складзе біблейскай фразеалогіі шмат якія даследчыкі, акрамя біблейскіх фразеалагічных спалучэнняў, выдзяляюць таксама асобныя словы, якія за межамі Свяшчэннага Пісання часта становяцца вобразнымі метафарами і сімваламі, напрыклад: **рай, ад, крыж, Галгофа, прарок** і інш.. Разам з біблейскімі фразеалагізмамі гэтыя словы складаюць больш шырокае моўнае аб’яднанне – **б і б л е і з м ы**.

Устойлівыя выразы, якія паходзяць з Бібліі, адрозніваюцца і па сваім характары, і па актыўнасці ўжывання: адны з іх выкарыстоўваюцца ў мове часта – **альфа і амега, забаронены плод, манна нябесная, святая святых**, іншыя ўжываюцца рэдка, стаўшы архаізмамі: **валтасараў баль, муфасаілаў век**. Адрозніваюцца фразеалагізмы і па характару сувязі з біблейскімі тэкстамі. На гэтай падставе іх можна падзяліць на некалькі груп:

- 1) выразы, якія склаліся на аснове пэўных біблейскіх эпізодаў, абапіраюцца на яе сюжэт, пры гэтым даволі часта ўключаюць у свой склад біблейскія імёны: **Лазара пець (спяваць), юдаў пацалунак**;
- 2) метафарызаваныя выразы, што паходзяць з адпаведных словазлучэнняў Бібліі, але там яны ўжываюцца ў прамым значэнні: **краевугольны камень, косць ад косці**;
- 3) выразы, ужо ўжытыя ў Бібліі існасказальна, як фразеалагізмы: **пад спудам, соль зямлі**.

Як ужо адзначалася, вытокі фразеалагізмаў першай групы – непасрэдна сам сюжэт Бібліі. Напрыклад, з гісторыі пра Юду Іскарыёта паходзяць некалькі фразеалагічных выказаў: **трыццаць срэбранікаў** (“плата за здраду, цана здрады”), **юдаў пацалунак** (“зdraдніцкі ўчынак пад маскай добразычлівасці, дружбы”). Наогул, Юда – імя даволі распаўсюджанае ў Бібліі, яго носіць і адзін з дванаццаці сыноў Якава (Ізраіля), і брат апостала Якава апостал Юда, чыё пасланне ўключана ў склад Новага Запавету. Агульным, сінонімам здрады стала імя Юды Іскарыёта, аднаго з дванаццаці вучняў Ісуса Хрыста, які сам прыйшоў да першасвятароў і прапанаваў здрадзіць, прадаць Хрыста, за што яму былі паабяцаны трыццаць срэбранікаў (Мф.26:14-16; Мк.14:10-11). Здрада адбываецца ў Гефсіманскім садзе. Сюды Юда прыводзіць “мноства людзей з мячамі і каламі, ад першасвятароў і старэйшын народных” (Мф.26:47). Падышоўшы да Ісуса Хрыста, Юда пацалаваў яго, як было і дамоўлена з тымі, хто прыйшоў яго ўзяць.

З гэтай жа гісторыяй некаторыя даследчыкі звязваюць паходжанне выказаў **асіна плача на кімсьці** (“хто-небудзь заслугоўвае павешання”), **як асіна, як асінавы ліст** (калаціцца, дрыжаць, трымцець). Існуе павер’е пра асіну як праклятае дрэва: здраднік Юда, раскаяўшыся ў сваім учынку, кінуў трыццаць срэбранікаў у храме, жадаючы вярнуць іх першасвятарам, а сам пайшоў і павесіўся на асінавым суку, з таго часу асінавыя лісты асуджаны на вечнае трымценне [1, с.38-39] .

Для абазначэння зламыснага, жорсткага чалавека, які выяўляе сябе дабрадзейным і лагодным, наўмысна хавае сваю сутнасць і сапраўдныя мэты, ужываецца фразеалагізм **воўк у авечай скуры**. Гэтае выслоўе паходзіць з Нагорнага казання Хрыста: “Пільнуйцеся ад ілжывых прарокаў, якія прыходзяць да вас у авечай адзежы, а ў сярэдзіне – ваўкі драпежныя” (Мф.7:15). Наогул, вобразы воўка і авечкі (ягня) выкарыстоўваюцца ў Бібліі для характарыстыкі

палярных чалавечых тыпаў – жорсткага, бессардэчнага, грэшнага і лагоднага, ціхмянага, набожнага. Дарэчы, гэты фразеалагізм са значэннем “крывадушнік” існуе ў многіх мовах: нямецкай -- Wolf im Schafpelz (воўк у барановым кажусе), у чэшскай -- vilk v rouchu berancim (воўк у адзенні барановым) [2, с.40].

Фразеалагічны зварот **краевугольны камень** абазначае трывалую аснову, на якой будуюцца, узводзіцца ці трымаецца якая-небудзь сістэма (у сферы навукі, ідэалогіі, маралі); тое, што вызначае яе ўстойлівасць і цэласнасць. У прамым значэнні **краевугольны камень** — гэта камень, які закладаецца пры будаўніцтве ў заснаванне вуглоў фундамента будучага будынка, -- найбольш трывалы, правэранай формы і памераў. Гэтае выслоўе сустракаецца яшчэ ў кнігах Старога Запавету (Іов 38:4-7; Іс.28:16, Зах. 3:9, 4:7). Але менавіта ў Новым Запавеце гэты выраз набывае асаблівую сілу і значнасць, на яго пастаяна ўказваецца ў Чатырохевангеллі і ў іншых кнігах Бібліі. **Краевугольны камень** мае ў Новым запавеце некалькі значэнняў: а) камень, пакладзены ў фундамент будынка; б) для апосталаў **краевугольны камень** сімвалізуе Хрыста, вучэнне Якога стварае новы духоўны дом, будынак.

Да зваротаў, якія ўжо ў Бібліі ўжываліся іншасказальна, як фразеалагізмы, можна аднесці выраз **соль зямлі**, якім абазначаюцца лепшыя прадстаўнікі народа, носьбіты і захавальнікі яго духоўных і інтэлектуальных каштоўнасцей. Менавіта так Ісус Хрыстос у Нагорным казанні называе сваіх вучняў і іншых вернікаў, якія жывуць па заветах Бога: “Вы – соль зямлі. Калі ж соль страціць сілу, дык чым асоліш яе? Яна ўжо ні на што не прыдатная, хіба што выкінуць яе прэч на патаптанне людзям” (Мф.5:13).

У Нагорным казанні ўжываецца таксама і выраз **левая рука не ведае, што робіць правая**: “У цябе ж, калі даеш міласціну, няхай не ведае левая рука твая, што робіць правая” (Мф.6:3). У такім кантэксце гэтае выслоўе выступае як сімвал тайнай міласціны. Праўда, у сучаснай беларускай літаратурнай мове сэнс гэтага фразеалагізма змяніўся, яго ўжываюць, калі хочуць падкрэсліць няўзгодненасць, нелагічнасць ў дзеяннях, учынках якой-небудзь групы, калектыва; калі гавораць пра блытаніну ў кіраўніцтве нейкім працэсам; таксама пра нелагічныя, супярэчлівыя паводзіны чалавека [3,с.208].

З Нагорнага казання ўзяты выраз не **сынаць (кідаць) бісер перад свіннямі** – не гаварыць пра высокія матэрыі з людзьмі, якім яны

недасягальныя ці нецікавыя, імкнуцца далучыць да духоўных каштоўнасцей тых, чыя душа і розум неразвітыя, не гатовыя прыняць ісціну, ці тых, хто знарок пагарджаюць ёю [3,с.223]. **Сынаць (кідаць) бісер перад свіннямі** – значыць не толькі праўляць залішняю наіўнасць, але і знішчаць саму ісціну. Дарэчы, у арыгінальным тэксьце ні пра які бісер гаворка не ідзе. Хрыстос казаў пра людзей, якія кідаюць у кармушку свінням каштоўны жэмчуг, перлы: “Не давайце святога сабакам і не кідайце перлаў вашых перад свіннямі, каб яны не стапталі іх нагамі сваімі і, абярнуўшыся, не разарвалі вас” (Мф.7:6).

Такім чынам, фразеалогія Свяшчэннага Пісання няпростая, глыбока сімвалічная, рознабаковая і шматзначная. Гэты пэўны фрагмент мовы, які ў сціснутым, канцэнтраваным выглядзе перадае асноўныя ідэі, адлюстраваныя ў біблейскай філасофіі.

Літаратура

1. Лепешаў, І.Я. Фразеалагічны слоўнік беларускай мовы. У 2 т. /І.Я.Лепешаў. – Мінск: БелСЭ,1993. – Т.1 (607 с.), Т.2 (590 с.)
2. Лепешаў, І.Я. У пошуках ісціны / І.Я.Лепешаў.-- Ліда: ТБМ, 2007. -195 с.
3. Николаюк,Н.Г. Библийское слово в нашей речи / Словарь-справочник / Николаюк Н.Г. – СПб.:Библиополис, 2009. –384 с.